

Bijna Dood Herinnering

HARALD MERCKELBACH

Pim van Lommel (2007). *Eindeloos bewustzijn: Een wetenschappelijke visie op de bijna-dood ervaring*. Kampen: Ten Have. 403 pagina's, € 24,90. ISBN 978 90 259 5778 0.

Een zekere eenvoud kan men de redenering die de gepensioneerde cardioloog Van Lommel in dit boek ontvouwt niet ontzeggen. Het komt hierop neer: sommige patiënten ervaren tijdens hun hartstilstand of coma sterke sensaties. Dan gaat het bijvoorbeeld om het gevoel dat men in een tunnelachtige ruimte reist. Of dat men buiten het eigen lichaam treedt. Of dat men contact heeft met overleden dierbaren. Aangezien het brein tijdens zo'n medische crisis nauwelijks functioneert, maken deze bijna-dood-ervaringen (BDE) duidelijk dat het bewustzijn onafhankelijk is van het brein. Het brein produceert dus geen bewustzijn. Het is enkel, om de favoriete metafoor van de auteur te gebruiken, een soort transistor-radio die een paar kanalen oppikt van het collectieve – de auteur noemt het *non-lokale* – bewustzijn. Als de radio uitvalt, zijn er plotseling veel meer kanalen te ontvangen.

In 403 bladzijden wordt deze visie van steunbewijs voorzien en met

anekdotes geïllustreerd. Je daar doorheen doorworstelen is geen pretje, ofschoon naar het einde toe het boek wel een geestige wending neemt. Daarover straks meer. Punt is dat Van Lommel houthakkersproza schrijft. En als het enkel dát was, zou daar nog over heen te komen zijn. Maar het is ook de voortdurende repetitie van argumenten die het een opgave maakt om dit boek in de avonduren te lezen. Tot vervelens toe houdt Van Lommel de lezer voor dat hij in *The Lancet* heeft gepubliceerd. Talloze malen krijgt de lezer te horen dat reductionistische wetenschappers en medici het hele onderwerp doodzwijgen en er zodoende schuld aan zijn dat patiënten met BDE zich later maar moeilijk kunnen aanpassen. Extra vermoeiend is dat de auteur zijn eigen mededelingen soms niet serieus lijkt te nemen. Zo suggereert Van Lommel op enkele plaatsen in zijn boek dat BDE een vrij constante vorm aannemen in de diverse subculturen. Op pagina 118 wordt dat dan echter weer prominent tegengesproken, want er blijken toch verschillen te bestaan tussen Indiase, Amerikaanse en Australische BDE. De zorgeloze wijze waarop de auteur allerlei basale feiten presenteert, past in dit plaatje. Bij Van Lommel is Karl Pribram neurochirurg geworden. Ook volgens Van Lommel liet Karl Lashley het exacte tegendeel van zijn *law of mass action* zien, namelijk dat het voor geheugenprestaties *niet* uitmaakt hoeveel hersenweefsel er is gelaedeerd.

Nog steeds vallen zulke slordigheden te verexcuseren als de misslagen van een auteur die zich vertilt aan een te groot project. De kaarten liggen anders zodra het om de kern van dit boek gaat: de BDE. Wat zijn dat eigenlijk? In zijn onderzoek volgde Van Lommel patiënten die na een hartstilstand succesvol waren gereanimeerd. Dagen na dit levensbedreigende incident interviewden Van Lommel en zijn co-auteurs de patiënten over mogelijke BDE. De interviews werden na twee en acht jaren herhaald. Ofschoon alle patiënten – aldus Van Lommel – voor een korte periode klinisch dood waren geweest, rapporteerde slechts 18% van hen een BDE. Vanaf hier vliegt de auteur lelijk uit de bocht. Want als het om de interpretatie van de gerapporteerde BDE gaat, realiseert Van Lommel zich niet dat hij zijn patiënten onderhoudt over hun *herinneringen*. Een juistere naam voor BDE is dan ook bijna-dood-herinneringen.

De kwestie is van belang omdat herinneringen aan emotionele episodes – en dat zijn de momenten van hartstilstand en bijkomen uit coma toch bij uitstek – verre van nauwkeurig blijken (Levine, 1997). Niet alleen is vaak het tijdsaspect (wanneer precies voelde ik dit?) hoogst inaccuraat, maar ook wordt de intensiteit van de ervaringen in retrospectie veelal danig overschat en bijgesteld in een richting die bij het heden past. Het is zoals de oude geheugenonderzoeker

Prof. dr. H.L.G.J. Merckelbach, hoogleraar Toegepaste Functieer en decaan van de Faculteit der Psychologie en Neurowetenschappen van de Universiteit Maastricht, h.merckelbach@psychology.unimaas.nl.

Bartlett schreef: 'The past is continually being re-made, reconstructed in the interest of the present.' Van Lommels patiënten zullen dankbaar zijn geweest voor het feit dat zij in leven bleven. Over de calamiteit die ze meemaakten, zullen ze ongetwijfeld zijn bijgepraat door hun familieleden en artsen. Zulke post-hoc informatie moet doorklinken in de herinneringen die patiënten eraan ophalen en bij sommigen zal dat de contouren van een BDE aannemen. Dat geldt eens te meer omdat deze patiënten hun herinneringen proberen vlot te trekken in een toestand die erom bekend staat – vanwege de medicatie en post-comateuze verwardheid – dat zij de onnauwkeurigheid van rapportages op een formidabele manier aanwakert. Toegegeven, het neuropsychiatrische trio van verwardheid, amnesie en confabulatie biedt een prozaïschere verklaring voor BDE dan Van Lommels non-lokale bewustzijn dat aan Gene Zijde gloort. Maar wie een serieus boek over het onderwerp wil schrijven, kan toch moeilijk de ogen sluiten voor onderzoek waarin telkens weer dit paradoxale effect werd gevonden: hoe minder feitelijke herinneringen een patiënt heeft aan zijn verblijf op een intensive care afdeling, hoe spectaculairder zijn pseudo-herinneringen erover (Jones et al., 2000).

Dat Van Lommel zich boog over herinneringen – fluïde reconstructies derhalve – en niet over authentieke ervaringen had hij makkelijk kunnen ontdekken. Hij had het kunnen weten toen hij bij het follow-up interview na twee jaar constateerde dat maar liefst zes van zijn 37 BDE patiënten bij nader inzien afstand namen van hun BDE, terwijl vier personen uit de contro-

legroep zonder BDE bij het follow-up interview ineens weer wél een BDE bleken te hebben gehad. Voor zover de betekenis van deze majeure verschuivingen niet tot hem doordrong, had hij die kunnen lezen in het kritische commentaar van Christopher French (2001) in – jawel – *The Lancet*. Aan de lezers van zijn boek onthoudt Van Lommel de verwijzing naar dit stuk. Dat is geheel in de geest van geboorneerdheid die hij zijn reductivistische vakgenoten probeert aan te wijven.

Bijna halverwege zijn boek citeert Van Lommel ene dr. Jeffrey Long die over het onderzoek in – ik herhaal het nog maar eens – *The Lancet* schreef: 'Namens alle mensen met een BDE feliciteer ik Van Lommel met zijn uitmuntend onderzoek.' In zekere zin zijn felicitaties inderdaad op hun plaats. Die gelden dan vooral de onconditionele acceptatie waarmee Van Lommel BDE optekent uit de monden van zijn patiënten. Neem de patiënt die tijdens zijn BDE een broer ontmoet die was overleden voordat de patiënt zelf werd geboren. Tijdens de BDE bleek de broer circa 35 jaar oud te zijn, wat toch een curieuze mededeling is als dit moet gaan over een non-lokale dimensie waarin zoiets stoffelijks als veroudering niet bestaat. Zo'n onttoverende kanttekening zul je bij Van Lommel nooit aantreffen. Of neem de patiënt die tijdens zijn BDE terugging naar maar liefs twee vorige levens: een als Romeinse legeraanvoerder en een ander als Engelse jachtpiloot. Een meer achterdochtige interviewer dan Van Lommel zou zich hebben afgevraagd waarom zulke verhalen altijd over helden en nooit over postbodes of boerenknechten gaan.

De weigering om geïnterviewden met kritische opmerkingen lastig te vallen is ook duidelijk als Van Lommel van sommige patiënten te horen krijgt dat, sinds zij een BDE ervoeren, hun computer hapert, lampen uitvallen en de startmotor van de auto weigert.

Gaandeweg zijn betoog lijkt Van Lommel de intellectuele controle te verliezen. We lezen dan over mensen die zich hun eigen geboorte kunnen herinneren door te *channelen* in het non-lokale bewustzijn. En over de CIA die via het non-lokale bewustzijn Saddam Hussein opspoorde. Wat ik ook niet wist: in het *Aerospace Medicine Engineering Institute* in Peking hebben onderzoekers aangetoond dat hoog sensitieve personen met hun non-lokale bewustzijn objecten over tientallen meters kunnen doen verplaatsen. Dat is allemaal op video vastgelegd, schrijft Van Lommel. Op dit punt aangekomen begon ik te twifelen. Zou Van Lommel een grap met ons uithalen? Geeft hij binnenkort een persconferentie waarin hij gaat uitleggen dat zijn boek een experiment à la Sokal en Bricmont (1999) is om er de goedgelovigheid van lezers mee te demonstreren? Dat zou verdomd geestig zijn. In alle andere gevallen zeg ik: Van Lommel ga golfen.

Literatuur

- French, C.C. (2001). Dying to know the truth: Visions of a dying brain, or false memories? *Lancet*, 358, 2010-2011.
- Jones, C., Griffiths, R.D. & Humphris, G. (2000). Disturbed memory and amnesia related to intensive care. *Memory*, 8, 79-94.
- Levine, L.J. (1997). Reconstructing memory for emotions. *Journal of Experimental Psychology: General*, 126, 165-177.
- Sokal, A.D. & Bricmont, J. (1999). *Fashionable nonsense: Postmodern intellectuals' abuse of science*. New York: Picador.